

А. І. Вереш*канд. філол. наук, доц.,**Ужгородський національний університет,**доцент кафедри української мови*

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІ АНТРОПОНІМИ В ПРОЗІ ПРО ВІЙНУ – «ОБЛИЧЧЯ» ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

Стаття присвячена дослідженню літературно-художніх антропонімів, які є елементами створення образів. Імена в художньому тексті приваблюють своїм наповненням, адже за вдало підібраним іменем стоїть людина. Відомо, що назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору, тому автори вкладають у літературно-художній антропонім певну оцінку.

Мета дослідження – аналіз літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Врятувати березень» А. Кокотюхи, у збірці оповідань «Після 24-го» В. Івченка та в романі «Рятуючи Єву» Н. Романовської. Наше завдання – описати характеристичні літературно-художні антропоніми, дати їм оцінку; довести, що образ та ім'я персонажа тісно переплетені; визначити мотиви надання позивних.

Об'єктами дослідження є антропоніми, вжиті у творах А. Кокотюхи, В. Івченка, Н. Романовської. Предмет дослідження – літературно-художні антропоніми та їх стилістична роль. Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу,

який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу.

Доведено, що літературно-художні антропоніми відіграють важливу роль у художньому тексті, несуть інформацію. Вона може бути захована в доонімній семантиці основи антропоніма, в авторській характеристиці, увиразнюватися цілою низкою різних конотацій.

У романі А. Кокотюхи зафіксовано традиційні прізвища, імена та їх неофіційні варіанти зі значним характеристичним потенціалом.

Оповідання В. Івченка наповнені псевдонімами (позивними) українських воїнів. З'ясовано мотиви утворення позивних: від усічених прізвищ, імен, професій, занять, зовнішності, улюблених героїв, смішних ситуацій тощо. Звернено увагу на особливу манеру В. Івченка – уміння давати назви своїм оповіданням. У заголовках – кодування авторського задуму.

З роману Н. Романовської в поле зору потрапили лише імена головних героїнь, які, крім низки різних функцій, виконують найважливішу – символічну.

Особливості творення найменувань указують на позицію самих авторів та індивідуальні особливості їхнього мислення. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів та заголовків, що функціонують у творах сучасних авторів.

Ключові слова: антропонім, ім'я, літературно-художній антропонім, персонаж, позивний, прізвище, символ, функція.

A. I. Vehesh,

PhD in Philology, Associate Professor,

Uzhhorod National University,

Associate Professor of the Department of Ukrainian Language

PROPER NAMES OF THE LITERARY HEROES IN THE PROSE ABOUT WAR – THE «FACE» OF THE LITERARY WORK

The article is devoted to the study of the proper names of the literary heroes, which are elements of creating images. Names in the literary text are attractive with their content, because behind a well-chosen name there is a person. It is known that the names of the characters largely determine the “face” of the literary work, so the authors put a certain value in the proper name of the literary hero.

The purpose of the study is the analysis of the proper names of the literary heroes that function in the novel “Saving March” by A. Kokotyukha, in the collection of short stories “After the 24th” by V. Ivchenko, and in the novel “Saving Eve” by N. Romanovska.

Our task is to describe characteristic proper names of the literary heroes, to evaluate them; to prove that the character's image and name are closely intertwined; to determine the motives for issuing call signs.

The objects of the study are anthroponyms used in the works of A. Kokotyukha, V. Ivchenko, and N. Romanovska. The subject of the research are the proper names of the literary heroes and their stylistic role. Research methods are determined by the specificity of onymic material, which requires a systematic approach and the use of the traditional descriptive method and its main techniques: observation, interpretation and generalization. The functional load of the proper names of the literary heroes is determined by the method of contextual analysis.

It has been proven that proper names of the literary heroes play an important role in the literary text, they carry information. It can be hidden in the pre-onym semantics of the basis of the anthroponym, in the author's characteristic, it can be expressed in a whole series of different connotations.

In A. Kokotyukha's novel, traditional surnames, names and their unofficial variants with significant characteristic potential are recorded.

V. Ivchenko's stories are filled with nicknames (callsigns) of Ukrainian soldiers. Motives for the formation of nicknames have been clarified: from truncated surnames, names, professions, occupations, appearance, favorite heroes, funny situations, etc. Attention is drawn to the special manner of V. Ivchenko - the ability to give titles to his stories. In the headings there is a coding of the author's idea.

From the novel by N. Romanovska, only the names of the main characters have come into view, who, in addition to a number of different functions, perform the most important one - symbolic.

The peculiarities of the creation of names indicate the position of the authors themselves and the individual characteristics of their thinking. The prospect of further investigations is the study of the proper names of the literary heroes and the titles that function in the works of modern authors.

Key words: anthroponym, name, proper name of the literary hero, character, call sign, surname, symbol, function.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Назви героїв (літературно-художні антропоніми) є важливою складовою будь-якого твору, адже саме в назву героя автор укладає величезний характеристичний потенціал. Дослідження літературно-художньої антропонімії романів сучасних авторів дозволяє виявити індивідуально-стильові особливості власних назв персонажів, на творення яких впливають різні чинники. За іменем стоїть людина. Імена в художньому тексті приваблюють своїм наповненням. Кожен автор по-своєму добирає назви персонажам. Василь Шкляр устами характерника Кміти з роману «Характерник» казав: «Від того як назвешся, залежить багато. Ім'я – знак долі» [12, с. 63].

Вибір імені хвилює кожного автора, це підтверджують наші попередні дослі-

дження, здійснені на основі романів про війну С. Жадана, М. Дочинця, В. Шкляра, С. Дзюби та А. Кірсанова, І. Роздобудько, В. Івченка, А. Кокотюхи та ін. Добираючи імена своїм героям, автори вдивляються в доонімну семантику назви, подають авторську характеристику персонажа, наповнюють різними конотаціями. Дослідження функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах сучасних письменників – одна з важливих проблем ономастики.

Аналіз досліджень проблеми. Українська літературна ономастика має потужний фундамент із теоретичних питань та методології дослідження, закладений працями Ю. Карпенка, М. Карпенко, Л. Белея, М. Торчинського та ін. Дослідженню функційно-стилістичних особливостей літературно-художніх антропонімів у творах українських письменників присвятили свої праці Г. Бачинська, Е. Боева, Н. Бербер, О. Горбач, Т. Гриценко, Л. Кричун, Т. Крупеньова, О. Лавер, Г. Лукаш, Л. Масенко, М. Мельник, О. Сколоздра-Шепітко, А. Соколова, Г. Шотова-Ніколенко та ін.

Сучасні письменники все частіше повертаються до теми війни – війни російсько-української. Воєнним подіям на сході України присвятили свої романи С. Жадан («Інтернат»), С. Дзюба і А. Кірсанов («Позивний «Бандерас», «Позивний Бандерас. Операція «Томос»), В. Шкляр («Чорне сонце»), М. Дочинець («Діти папороті») та інші. Ці твори вже були об'єктами нашого дослідження. Відомо, що назви персонажів значною мірою визначають «обличчя» художнього твору, тому автори вкладають у літературно-художній антропонім певну оцінку. Ми описали літературно-художні антропоніми, визначили їх роль у художньому тексті, а в статті «Своєрідність літературно-художнього антропонімікону в сучасних романах про російсько-українську війну» [2] дослідили мотиви творення псевдонімів (позивних) бійців.

Мета дослідження – аналіз літературно-художніх антропонімів, що функціонують у романі «Врятувати березень» А. Кокотюхи, у збірці оповідань «Після 24-го» В. Івченка та в романі «Рятуючи Єву» Н. Романовської. Наше завдання – описати характеристичні літературно-художні антропоніми, дати їм оцінку; довести, що об'єкт та ім'я персонажа тісно переплетені; визначити мотиви надання позивних.

Об'єктами дослідження є антропоніми, вжиті у творах А. Кокотюхи, В. Івченка, Н. Романовської. **Предмет дослідження** – літературно-художні антропоніми та їх стилістична роль.

Методи дослідження зумовлені специфікою онімного матеріалу, який потребує системного підходу і використання традиційного описового методу і його основних прийомів: спостереження, інтерпретації та узагальнення. Функційне навантаження літературно-художніх антропонімів визначено методом контекстуального аналізу.

Теоретичне значення отриманих результатів дослідження полягає в комплексній семантико-стилістичній характеристиці літературно-художніх антропонімів та заголовків як складників творів. **Практичне застосування** визначено тим, що мовний матеріал може бути використаний у викладанні розділів лексикології та ономастики.

Виклад основного матеріалу. На нашій землі триває масштабна боротьба з російськими окупантами, війна, якої світ не бачив із часів Другої світової. Українці

стали на захист своєї Вітчизни. Тисячі військових та цивільних, на жаль, уже ніколи не повернуться додому. Усі вони люди з різними професіями, долями, статусом, іменами. Про війну росії з Україною, починаючи з 2014 року, написано багато. В основі романів українських письменників є різні історії, різні персонажі, різні події. Та головне в них – це боротьба за долю України [2, с. 346].

Після 24 лютого 2022 року найстрашнішою темою для нашої країни є тема війни. Багато письменників стали на захист держави, змінивши пера на зброю. Ніхто не залишався осторонь, усі допомагали, чим могли. Декого війна вибила зі звичної колії, застала мовчати, хтось – навпаки, не міг мовчати. По гарячих слідах писав свій роман «Врятувати березень» А. Кокотюха. В основу роману лягли реальні історії українців, яким вдалося пережити російську окупацію, а найстрашнішим місяцем їхнього життя був березень 2022 року.

Галина Ярема пише, що «Андрій Кокотюха видав перший художній твір про російську окупацію». У назву роману автор виніс *березень*: «Бо події відбуваються в лютому-березні 2022 року на окупованій Київщині, хоча Київщина – досить умовна назва, оскільки люблю локалізувати події. Особисто їздив у Бучу, Гостомель, Ірпінь, спілкувався там з людьми, бачив на власні очі, як виглядає деокупована територія» [13].

Назва роману «Врятувати березень» є символічною. Люди хочуть повернутися до звичного життя, зустріти весну з надією та оновленням, а ворог намагається вкрасти надію, вбити життя. Автор розповідає: «Особливу увагу я приділив тому, що у найстрашніші моменти цієї окупації мама розповідає дітям казку, щоб їх відволікти. І діти це все сприймають так, ніби опинилися у страшній казці. І ця казка обов'язково матиме переможний і щасливий кінець. У мене так є у кожній моїй книжці, і у цій – також щасливий фінал» [13]. Не випадково в незвичну ситуацію потрапив у казці саме місяць Березень, не випадково головний герой Леонід має прізвище Березняк. У назві роману березень – апелятив, та ми розуміємо, що йдеться про порятунок казкового місяця Березня, сім'ї Березняків, весняного березня та життя, України.

Ми знаємо, що роман написаний на основі зібраного образу: «На основі десятка, якщо не трьох десятків історій. Тут – реальні прототипи, де кожен українець опинився на окупованій території, пережив окупацію і вижив. Коли звільнили Бучу, за три дні після її відвідин у мене був готовий сюжет» [13].

У романі А. Кокотюхи київська сім'я, що складається з двох дорослих, двох дітей та kota, тікає від російських бомб у невеличке село. Але село окупають вороги, родина опиниться в пастці. Члени сім'ї мають звичні українські імена, які наділені багатим енергетичним потенціалом. Імена впливають на свого власника, виховують у ньому різні якості залежно від ситуації. Головного героя звати Анатолієм. Ім'я має грецьке походження, означає «схід – житель Анатолії, розташованої на схід від Греції; східний» [11, с. 32]. Напрошується асоціація героя зі східняком. Війна розпочалася на сході України, дійшла до Києва, тому люди змушені були тікати на захід («*Толян, ти дурний зовсім? Не думай – просто пакуй своїх і чухай на Західну*» [8, с. 48]). Якщо взяти до уваги літературний переклад імені, то тоді буде – висхідний,

тобто той, хто сходить, піднімається на якусь вершину, долаючи труднощі, що асоціюється з нелегкою долею носія. У доволі складній ситуації опинився персонаж, але під впливом страшних обставин він зуміє вирватися з пастки. Доонімне значення імені спрацьовує в тексті. Герой – молода людина, тому фігурують розмовні варіанти імені: Толя, Толь, Толян. Повне ім'я звучить кілька разів. Толя не звук використовувати повне ім'я. Під час знайомства з комбатом назветься Анатолієм, а потім зразу додає: «Толя, Толян». Повну офіційну назву персонажа дізнаємося від нього самого («Жену ганебну, сороміцьку думку: ще на добу відтягну військкомат. Там зараз точно не до Анатолія Дмитровича Березняка» [8, с. 54]). За прізвиськом до нього може звертатися дружина лише тоді, коли сердиться («Березняк, ти що, не бачиш нічого? Називати мене на прізвище – крайня ступінь жінчиного гніву» [8, с. 35]; «Березняк, ти серйозно зараз? – той самий знайомий тон, попередження не зв'язуватися» [8, с. 116]). Так його будуть називати і вороги («Березняк – на виход! ...На расстрел! Остальным готовится!» [8, с. 143]). Дружина Толі має звичне ім'я Леся. Не можемо його зараховувати до номінативних, оскільки первісне значення імені розкривається також. Леся – розмовний варіант імені Олександра, що походить із грецької мови зі значенням «захищаю», «допомагаю» [11, с. 261]. Про відвагу дружини не раз буде говорити Толя («Леська моя з тих, хто й чорта не боїться» [8, с. 3]) Героїня захищає своїх дітей, допомагає чоловікові. Якщо брати за основу ім'я Лариса, що має теж коротку форму Леся, то його доонімне значення – «чайка» [11, с. 190]. Єдина мета у Лесі-чайки – вивести дітей у безпечне місце, зберегти життя, не бути в неволі. Це устремління птаха. Героїня та її ім'я асоціюються зі словами Івана Мазепи «Ой, горе тій чайці, чайці-небози, що вивела чаєнят при битій дорозі». На сторінках роману фігурують розмовні варіанти Леська та Лесь (у кличному відмінку), як, до речі, у доньки (Юля, Юлька, Юленька, Юль) та сина (Бодя, Богданчик, Бодька). Ми зафіксували цілу низку усічених іменних варіантів, які належать другорядним персонажам: Коль, Юр (Юрець), Петь, Гриш, Сань.

Комбат під час знайомства називається Інокентієм і зразу просить не називати Кешею («Тільки не Кеша, відразу попереджає комбат. – Принципово, чувак. До війни якось нормально було. А зараз дійшло: Кеша – це кацапський витвір. Інок можна, навіть треба. Це позивний» [8, с. 187]). Герою не подобається російський розмовний варіант імені. Цікавим є позивний Інок. Інок – «одна з назв православного монаха» [3, с. 498], але буквальний переклад із грецької мови – «інший, одиникий, усамітнений». Герой і справді інший і за зовнішнім виглядом, і за манерою поводитися та говорити.

Мешканці Антонівки мають звичайні українські імена та прізвиська: Сонька, Нінка, Славко Горбатюк, Вася Химич, Жора Назаренко, Вовка Пугач, Коля Івахно, Люба Покровська, Юрець Буханець, Петя Яковчук, Діма Юркевич. Є в романі кілька фамільярних називань за іменем по батькові: Германович, Павлівна, Богданівна, за іменем та іменем по батькові називають бабусю родини Овчаренків Клавдію Іванівну, а також натрапляємо на андроніме утворення Горбатючка.

Л. Белей писав, що «певна історична доба пов'язується з реальними історичними особами та їх реальними іменуваннями» [1, с. 36]. Серед назв персонажів виділяються літературно-художні антропоніми Кучма, Янукович (Яник), Кличко, путін, які є тлом твору.

Мешканці чарівного лісу: місяці Лютий і Березень, мудрий сивий Лісовик, зайчєня Вухань, вовчєня Зубок, лисичка Рудя, ведмежата-близнюки Бурим і Бурка, ворона Крака, білочка Настя. Майже всі казкові герої мають промовисті імена: хто за зовнішністю, хто за звуками. Натрапляємо в казковій лінії на мудрі настанови сивого Лісовика: *«зло ніколи не буває безмежним. Що більша його лють, то швидше воно слабшає та кволіє»* [8, с. 235]. Тут місяць Лютий асоціюється з ворогами, значення апелятива лютий – сердитий, злий, лютий. У перемогу добра над злом вірять не тільки люди, вірять і казкові герої. Мудра та хитра лисиця Рудя приходить до висновку: *«Ворог теж не зможе стрибнути вище від голови. Не зробить того, що понад його силу. А як спробує – всі сили витратить і здується!»* [8, с. 232]. Саме березень асоціюється з пробудженням природи, оновленням землі, теплом та радістю.

У збірці оповідань «Після 24-го» Владислав Івченко пише «і про фронт, і про тил, і про вимушених переселенців, і про полонених, і про загиблих. Ця збірка – про війну в усіх можливих її проявах» [4, с. 9]. Герої оповідань В. Івченка – звичайні українці, яких доля закинула в горнило війни. Вони мають традиційні імена та прізвища. Є багато прізвиस्क (позивних), які утворилися за різних обставин та подій. На думку Н. Павликівської, позивні є «самодостатніми псевдонімами, оскільки використовуються передусім для того, щоб приховати справжнє іменування особи, або з причини самоідентифікації. Виконуючи номінативну функцію, вони обов'язково позначені ще й езотеричністю, мають достатній ступінь «таємності». Псевдоніми українських воїнів, крім основної функції, можуть мати додаткові: характеристичну, експресивну, оцінну, символічну, функцію вираження самоіронії» [9, с. 242].

В оповіданні «Юрчик» головний герой Артем отримує позивний Поет. Він пише вірші, багато їх присвятив Мілі, але вона цього не оцінила, як і його оточення (*«От і мужики із загону подивилися на нього, як на божевільного, коли побачили, що Артем узяв із собою блокнот. Сміялися, прозвали Поетом. Не позивний, а дражнилка»* [4, с. 17]). Так за уміння писати вірші чи робити записи в нотатнику герой отримує позивний. За професією отримує позивний лікар – Болік від прізвиська Айболіт (*«Болік (похідне від Айболіта), який до війни був ветеринаром, а тепер став медиком їхнього загону...»* [4, с. 15]). Літературно-художній антропонім Бугай утворився від прізвища персонажа (*«Підійшов Бугай. Його так назвали через прізвище – Бугаєнко. Наче наперекір назвиську. Бугай був невисокий та жиливий...»* [4, с. 13]). Є в оповіданні прізвище (Грибко), імена (Артем, Міла, Семен), прізвисько (Калина), але вони не несуть інформацію, тобто в тексті не розкриваються. Оповідання має назву «Юрчик». Так називалося немовля, яке разом із мамою дістали з-під завалів бійці, на жаль, хлопчик був мертвим.

В оповіданні «Щасливець» сім'я Саші потрапить під обстріл. Машину просто прошиє, загинуть усі, крім нього. Чоловік, що проїжджав, назве його щасливцем, бо лишився живий. Але чи можна так його називати, коли він втратив усю родину? Тут фігурують здебільшого розмовні варіанти імен: Сашко (Санечка, Сашенька, Сань), Аня (Ань), Льоша. У Саші двоюрідний брат проживає в росії, він радить не опиратися путіну. Але персонаж має свою позицію, він дивується тому, як може українець прогинатися перед усім російським («...от як можна бути руснявим довбойобом із прізвищем Палієнко?» [4, с. 45]).

Назва оповідання «Я не Толя», як і в попередніх, розкривається в кінці оповіді. У В. Івченка є особлива манера давати назви своїм оповіданням. У заголовках – кодування авторського задуму. У них сконцентровані різні конотації, вони розкривають тему та ідею твору, формують характери, впливають на читача, спонукають до прочитання та узагальнень. У випадковому солдаті жінка впізнає свого племінника, який загинув під Маріуполем, але тіло так і не знайшли, тому була надія. Головний герой Саша (Сань, Саньок) виконує різні роботи на блокпості, воює у складі роти. Тут він, проходячи через усі кола пекла, знайомиться з різними людьми. Натрапляємо на кілька імен (Колян, Семен, Таня, Федя), прізвищами здебільшого називають командирів (ротний Кравченко, командири Чайка, Білий). Ці літературно-художні антропоніми можна вважати національно значущими, бо вони характерні для нашої антропосистеми. Найбільше інформації має прізвисько Всевишній («Чувака звали Всеволод Вишняк, тому його прозивали Всевишнім і багато про це жартували. Тину, «сповідайся перед Всевишнім». Всевишній і сам любив пожартувати» [4, с. 48]). Прізвисько утворилося від частини імені Все- та частини прізвища Вишн- з додаванням закінчення –й. Персонаж Всевишній допомагав Саші, заспокоював, витягував із засипаного окопу. У цьому прізвиську відчутний натяк на асоціацію з Богом («З гори зазирнув Всевишній» [4, с. 55]). Як бачимо, завдяки спостережливості та тонкому гумору українців утворювалися цікаві своїм наповненням прізвиська.

Ми зафіксували цілу низку позивних в оповіданні «Не дуже вдала поїздка в тил». Головний герой Андрій має позивний Дікапріо («Тину, красунчик, кубики на пресі, білосніжна посмішка...» [4, с. 75]). Його загін назвали «Голлівудом», бо крім Дікапріо, ще в загоні були Шварц – дебелий важкоатлет з Полтави, їхній кулеметник, – і Фантомас, снайпер» [4, с. 75]. Прізвища артистів та героїв фільмів лягли в основу позивних. Командиром «Голлівуду» став Дядя. Цікавими за походженням є літературно-художні антропоніми Камерон та Аніматор. Позивний Камерон утворився від апелятива камера, а належав людині, яка знімала на відео («Цим займався Камерон, який мав пару камер і коптер, тож картинка виходила така, як треба» [4, с. 76]). Прізвисько Контрабас мав колишній контрабандист («Шварц був готовий косити з кулемета, а Контрабас, справжній контрабандист з-під Глухова, ціпився з гранатомета» [4, с. 76]). Боєць Аніматор встановлює міни («Чувак служив в армії мінером, потім влаштувався аніматором, працював в Туреччині та Еміратах...» [4, с. 76–77]). Позивний Доцент має «справжній доцент, викладач історії з Волині».

Як бачимо, позивні бійці отримали за професією, чи родом занять. До позивних Шахід, Хром, Борода автор не подає характеристики, тому можемо лише здогадуватися про їхнє походження. Дружину Андрія-Дікапріо звати Нікою, хоча колись це було повне офіційне ім'я Моніка. Андрій називає її ласкаво Нікуш, а вона його – Дюш.

Із оповідання «Вибачте, ми з Чернігова» дізнаємося, що в Німеччині жінка-втікачка з України зустрічає українку Аліну, яка там проживає. Таня втекла від війни разом із сином Марком, Маркусем. Чоловік Тані волонтерить. Цікаву історію розповідає Таня про ім'я її чоловіка («*Нікіта, мій чоловік... хоче ім'я змінити. ...Його ж батьки так записали, навіть по паспорту він Нікіта. Бо ж Микита – це типу по-селянськи. Нікіта – інша річ. А тепер він каже, що не хоче мати кацапське ім'я. Змінить на Микиту. Ну, коли війна закінчиться й паспортні столи запрацюють*» [4, с. 104]). Так серед українців проявлялася ненависть до всього російського, у тому числі й до власних найменувань. Привертає увагу назва оповідання. Малий Маркусь ховається в кафе під столом і починає перелякано скавчати, коли в небі заgrimів літак, а мама каже: «Вибачте, ми з Чернігова». Можна собі тільки уявити, який жах довелося пережити цьому хлопчикові.

В оповіданні «Жалко деда» кацапський солдат вбиває діда, який поспішав до своєї внучки. Убиває, щоб дід не побачив того, що зробили з його внучкою, так проявив жалість. Тут фігурують апелювативні називання старий, батя, дід, дед, хахол, водій та ін. Повну назву діда дізнаємося тоді, коли він потрапляє до росіян: Замковенко Іван Юхимович. Фігурують найменувань російських вбивць: Вождь, Колян.

Поранені бійці (оповідання «П'ята палата») проходять курс лікування в колишній дитячій лікарні. У п'ятій палаті помістили Васю («*Було в нього і прізвище, але він і в частині був Вася, і тут*» [4, с. 126]), Чаю («*Прізвище його було Чайченко*» [4, с. 130]), Цибулю («*Таке в нього було прізвище*» [4, с. 136]), Аттілу («*Позивний він вигадав собі сам і потім багато натерпівся, бо люди в його батальйоні були прості й нічого не чули про колись славетного гунського полководця. – Аттіла? Тротіла? А чого в тебе позивний бабський? Може, Тортілла? А може, краще будеш Гатіло?*» [4, с. 138]). Як бачимо, позивні бійців утворювалися за різними мотивами.

Відомо, що багато жінок, опинившись за кордоном, всіляко допомагали українцям. Героїня оповідання «Депутат із Сан-Тропе» Олександра зустрічає випадково свого однокласника. Тут, у Франції, вона має ім'я Сандрік, але знайомий назвав її Санею («*Санею мене називали давно, у школі й інституті, а потім я стала Сандрою, чи, у випадках, які мене дуже дратували, – Олександрю Вікторівною*» [4, с. 149]). У Сандри прізвище Щукіна, вона з посмішкою згадує, як після весілля думали змінити прізвище («*...і я жартувала, що треба взяти подвійні: Щукіна-Рибак чи Рибак-Щукіна*» [4, с. 149]). Її однокласник, «огрядний дядько з червоною пікою, у квітчастій сорочці і з товстим золотим ланцюгом на бичачій шії» [4, с. 150], втік від війни, бо «війна для лохів». Він наживається на біді людей. Персонаж Вадік Гапоненко має прізвисько Гапа – скорочений варіант прізвища. Цей тип веде розгульний спосіб життя, він хитрий («*Та нехай дурні воюють! Їх повно! А якщо у тебе*

голова на плечах, то якого тобі на війні робити? Відійди, перечекай, а коли мир настане, тоді можна і камуфляжик з парюю медалей одягти, убеде оформити і все таке. Ходити по школах, розповідати, як русню кришив!» [4, с. 165]). Ось такому перевертню Саня влаштувала справжню війну. У такий спосіб вона наближала нашу перемогу. Не випадково її ім'я, що має грецьке коріння, означає «захищаю», «допомагаю», «хоробра захисниця» [11, с. 261].

В оповіданні «Кожна птаха співає – убий» персонажі мають тільки імена. На перший погляд здається, що якісь іноземці опинилися під Києвом, бо фігурують англійські імена. Головний герой Майк направляє в Ірпінь спасти колишню дружину Ельзу та свою доньку Тіну. Його друг Сем запропонував налагоджувати постачання, бо це – «найпередовіша передова». Та Майк не хоче залишатися в тилу. Студентський товариш Нік повідомить його про дружину та доньку. Як бачимо, молодим людям зручніше використовувати варіанти іноземних імен замість своїх (Майк – Михайло, Сем – Семен, Нік – Микола). Відчувається своєрідне преклоніння перед чужомовним. Дружину Майка звать Нусею. Це розмовний варіант імені Ганна («Нуся. Ганна, Ганнуся, Нуся. Повторював її ім'я, і робилося приємно» [4, с. 173]). Ельзу Майк порівнював зі шматком льоду, а Нусю він любив, бо вона була протилежністю Ельзи. Це підтверджується первісним значенням імені – «лагідна, милосердна, мила» [11, с. 81].

Цілу низку позивних ми зафіксували в оповіданні «Великдень Пацана». Головний герой не хоче бути пацаном. Він «мав чудовий позивний Берсерк. Ну круто ж! Берсерки минулого присвячували себе Одіну і йшли в бій без страху смерті, а він присвятив себе Україні і загине за неї у кривавій борні» [4, с. 191]). Але тероборонівці не сприйняли такий позивний, тому старший сказав: «Значить так, пацан, будеш... будеш Пацаном. Так він і став Пацаном» [4, с. 193]. Його дратував цей позивний, тому, йдучи в останній бій, він каже Діду: «Скажеш Кулаку, що мій позивний – не Пацан, а Берсерк! Чуєш? Берсерк!» [4, с. 213]. Герою не подобається і його прізвище Панасов («Потім, коли Панасов захопився Україною, його почало дратувати оте «-ов» у своєму прізвищі. Кацапське закінчення. Навіть гірше! Панас же – українське ім'я, то якийсь з його предків, неодмінно нащадок славетних запорізьких козаків, вирішив зросійщитися і додав до прізвиська оте кляте «-ов». А він тепер носить його, мов тавро, надійне свідоцтво свого навернення у російське рабство. Панасов, бля! Хоч би Панасюк чи Панасовський, не кажучи вже про Панасенка. Але ж ні, Панасов» [4, с. 192]). Як бачимо, люди прагнуть позбавитися всього російського, у тому числі й найменувань, на ґрунті антропонімів розгортаються ідеологічні конфлікти. Серед друзів Пацана виділяються бійці зі своєрідними позивними: Удав («Снайпер має бути спокійним, як Удав. От Удав і став снайпером» [4, с. 194]), Чорт («Пацана заспокоював Чорт, командир їхнього відділення. З темними очима і чорною борідкою, справді схожий на Чорта» [4, с. 194]), Конунг («Пацан захоплювався, бо той був крутий. По-перше, вибив собі такий крутий позивний. Конунг!» [4, с. 195]). Конунг – «військовий вождь, вищий представник родової знаті у скандинавів у період середньовіччя» [3, с. 569]. Він був розумний і з вогником в очах

розповідав *«про Україну, про націю, про честь та лицарство»* [4, с. 203]. Жадібний до наживи Дід отримав позивний за віком, а було йому трохи більше п'ятдесяти. Пацан ненавидів Діда, називав мерзенною тварюкою. Серед інших позивних на-трапляємо на такі: Кедр, Кулак, Ромчик, Борода. Вдала назва оповідання, яка знову розкривається в кінці твору. Бійці сприйняли Пацана мертвим, коли витягнули з око-пу, але він застогнав (*«Кулак, Кулак, це Кедр! Пацан воскрес! Кажу, Пацан воскрес! Та не Христос, а Пацан!»*) [4, с. 216]. Таким був Великдень для Пацана.

Боєць із позивним Кавеен з оповідання *«Тиша. Камера знімає небо»* знімає на камеру своїх друзів і розповідає про їхні назви. Позивний Кавеен герой отримав за родом діяльності (*«Ну, ми, кавеєнщики, такі. Люди думають, ми клоуни, а ми герої, бля!»*) [4, с. 224]. Так ми дізнаємося про походження їхніх позивних. Боєць із позивним Піфпаф має досить влучну назву (*«Так, а це наш славетний Піфпаф, гроза руснявих танків і чужих цигарок – і ті, і ті стріляє однаково вправно»*) [4, с. 218]. Віталій Жданов має позивний Зарин (*«Боєць отримав такий позивний за свої шкарпетки, яким офіційно присвоєно статус хімічної зброї масового уражен-ня і нейропаралітичної дії. ...Пекло – це не місце під землею, це місце, де сохнуть шкарпетки Віталія»*) [4, с. 221]. Як бачимо, українцям притаманне почуття гумору. Ю. Карпенко писав: *«Україні почуття гумору властиве якнайширше і, звичайно, має свої національні особливості, вивчення яких залишається актуальним завданням. ... Одним із таких могутніх засобів, поряд із відчайдушною хоробрістю... став непере-можний гумор»* [7, с. 195]. Молодий боєць Чупс має позивний, який натякає на його юний вік: йому ще льодяники лизати, а він воює. Про бійця Бімбу Кавеен розповідає, але не дає натяку на походження його позивного. Кулеметник має позивний Дядя Жора, ми не знаємо, чи це справжнє ім'я людини, але за віком він – дядя. За науко-вим званням отримав позивний Доцент (*«А тепер в ефірі інтелігенція нашого взво-ду, Доцент, який залишив рідний інститут, щоб піти вбивати русню»*) [4, с. 227]. Боєць Трибунал несе смерть для ворогів (*«Знайомтесь, це наш снайпер Трибунал! І сцить, і стріляє однаково влучно»*) [4, с. 229]. Ми вже в попередніх оповіданнях фіксували позивний Дід, а тут натрапили на позивний Прадід (*«У нас був дід, зараз у шпиталі відпочиває. Діду було п'ятдесят шість, то йому позивний і віддали. А тут приходять справжній дід, на два роки старший! Ну що робити? Дід віддавати позивний не хотів, тоді я вгадав, що нехай буде Прадід!»*) [4, с. 233]. Позивний Морячок боєць отримав за професією, бо справді був моряком. Альпініст справді був альпіністом (*«Альпініст у нас – підкорювач гір»*) [4, с. 242]. Медсестру Зою на-зивають Зоюль-Зоюль. Серед низки згаданих є Пірат, Карась, Термік, Полтос. Над деякими позивними Кавеен насміхається, не розуміючи їхнього походження (*«Так, а це Льолік і Болік нашого взводу, Запад і Солома! Слухай, Солома, а чого ти Соло-ма, а не Восток? Круто б було, якби Запад і Восток! Або хоча б Солома і Сіно!»*) [4, с. 234]. Парочка Льолік і Болік нагадує нам двох братів із роману *«Ворошиловград»* С. Жадана. Під час серії вибухів Кавеен бігає до бійців, камера фіксує вбитих і по-ранених, але через кілька хвилин скрикує і він. Настає тиша, камера знімає небо.

В оповіданні «Монах» також усі бійці мають позивні, але тут, як колись у воїнів УПА, виробилася звичка під час називання використовувати слово друг: друг Чайка, друг Монах, друг Дунай, друг Таран, друг Ніж, друг Гуцул, друг Самурай, друг Тор, друг Строгий. Позивний Ніж боєць отримав через преклоніння перед ножами та боями з ними («Ніж був фанатом ножового бою, завжди носив із собою дебелого такого ножаку і вчив усіх охочих прийомчикам» [4, с. 251]). Хлопця, який завідував харчами, називали Коком. Дивний позивний Монах мав боєць, який не вірив у Бога («Монах, ну от як ти з таким позивним можеш бути атеїстом?» [4, с. 253]). Під час знайомства з Капітаном він представляється Монахом: «Гм, цікаво. Чому Монах? – Я ніколи не був товариським. – А як тебе звуть по-справжньому? Монах. – І в паспорті так написано? – У паспорті дурниці. Я – Монах» [4, с. 269]. Два сусіди Капітан і Павлович виживають біля розбомбленого дому. Капітан отримав таке прізвисько тому, що був капітаном на кораблі. Павловича по-приятельськи називають за іменем по батькові.

У героїні Агафії з оповідання «Помста дарує полегшення» є брат, якого вона назвала Герундієм, бо якраз тоді вивчала про герундії на курсах англійської («Звісно, що звали його не Герундій, а Герасим. Навіть за нинішньої моди на старовинні імена – занадто по-старосвітськи. Щоправда, його всі звали Гера» [4, с. 303]). Він потрапив у полон, над ним знущався якийсь монгол, нащадок Чингісхана, як він сам себе називав. Йому мало було знущатися з полонених, він хоче познущатися з Гафи, яка в Німеччині. Та горда українка зуміла перехитрити чурку, налаштувати проти нього Афанасія, вбити кількох росіян. І помста принесла їй полегшення.

Головна героїня оповідання «Споручниця мертвих» працює патологоанатомом. Вона сама зізнається, що її офіс – це морг. Журналіст ніяк не може зрозуміти, як така красива і молода жінка «модельної зовнішності» може працювати з трупами. Йому хочеться якось розрадити її, просто бути поруч. Але лікарка відкидає його спроби («Малиш, я родом з Іловайська. Суворий шахтарський край. У мене залізобетонна психіка» [4, с. 338]). Від журналіста ми чисто випадково дізнаємося її ім'я («Ірен із залізобетонною психікою! Він сказав це лише, щоб вимовити її ім'я. Наче облизував його, коли промовляв, перекочував під піднебінням, як хороше вино. Ранише ім'я Ірен здалося б йому претензійним, штучним – гірше тільки Анжела. Але зараз воно було п'янким і вишуканим. Ірен!» [4, с. 338]). Ім'я Ірен має грецьке коріння, означає «мир», «спокій» [11, с. 156]. Ірен спокійна, тим більше, що вона працює з тілами вбитих на війні бійців. Саме з ними вона веде розмови, розповідає про себе. Вона поправляє волосся, підводить губи, бере бокали, вино і починає тихий монолог з Ромчиком, щоб добре спровадити його в інший світ, світ тиші і спокою. Згадує свого Юрчика, якого не може бодай обмити, бо від нього залишились фрагменти тіла і ті не можна було зібрати. Але і в морзі спокій умовний, бо живі і мертві знаходяться під постійними обстрілами.

Як бачимо, кожен літературно-художній антропонім оповідань В. Івченка несе інформацію. Вона може бути захована в доонімній семантиці основи антропоніма, в авторській характеристиці, увиразнюватися цілою низкою різних конотацій.

Роман Нелі Романовської «Рятуючи Єву» потрапив до рук не випадково. Найперше привернув увагу заголовок, де фігурує ім'я Єва. Ю. Карпенко писав, що «назва твору повинна мати велике змістове навантаження», бо вона стає «найважливішою ланкою, вузловим елементом змісту» [6, с. 34–35]. У заголовку власне ім'я персонажа стало знаком авторського виділення, ключовим словом. Героїня Єва, за словами Нелі, вибрала собі таке дивне ім'я сама («*Все просто і знову ж релігійно: тому що народилася у день святої Єви – 27 серпня*» [10, с. 18]). У мирне життя сучасної Єви вдерлася війна. Вона пройшла пекло в Бучі, вижила, але «вціліти фізично ще не означає вижити душевно». Ім'я героїні – ім'я першої жінки на землі. Його первісне значення в перекладі з давньоєврейської – «жива» [11, с. 118]. Воно також має інше значення – подателька життя, та, що дає життя. Єва чудом залишилася живою, вона втратила чоловіка Мирослава, батька, не має відомостей про брата й сестру; вона не хоче жити, але вона носить дитину, має дати їй життя («*Ти і є Україна, яка ніколи не зламається. В тобі є життя!*» [10, с. 54]). Отже, доонімне значення літературно-художнього антропоніма розкривається в тексті. Подруга Неля (вона і автор роману) наділяла її цілою низкою апелюючих називань ще до війни: мала висушена таранька, мала зараза, мала засранка, сіра миша, мадам Ку-Ку. Неля дізнається, що Єва в Бучі, вона не знає, що сказати, як допомогти («*Моя дівчинко, моя намистинко, нанизана на найкращі дні мого життя, мій світлий спогаде, донечко, сестричко, подружко... Не знаю точно, хто ти мені... Однак знаю, що ти та душа, котра мені рідна. Я усвідомила, що ти мені послана Богом. Якими ниточками, антенами, вузликами ми зв'язані – досі невідомо. Та в час, коли з тобою сталася біда, відчуваю страшний душевний біль, а серце задихається від високочастотних вібрацій і страху за тебе. Я молитимуся, щоб твої очі щоранку бачили кружальце сонця, а ввечері – пів калачика місяця*» [10, с. 53]). Звертається Неля до подруги, шукаючи вагомні слова, використовуючи фольклорні мотиви: Євочко, Євонько, дівчинко моя золота, зозулько моя, голубонько. Ім'я стало символом вистражданого життя і перемоги, не випадково авторка порівнює подругу з Україною («*Загалом, моя подружка максимально схожа на мою Батьківщину. Така ж багатостраждальна і щира. Вірю, що вона народить, а Україна переможе*» [10, с. 185]).

Неля для Єви стане рятівником, ангелом охоронцем («*Хто Єва? Я вже задалася цим запитанням, але так і не знайшла на нього відповідь. Подарунок долі, який Господь вручив мені в руки разом із бажанням опікуватися нею, чи мого випробування, іспит?*» [10, с. 71]). Неля опікується Євою, переживає, нелегко їй це вдається, але вона не опускає рук. Первісне значення імені також спрацьовує в тексті. Неля походить від імен Елеонора та Олена. Елеонора – ім'я арабського походження, означає «Бог – моє світло» [5, с. 80], а Олена – грецького походження, означає «світло», «ссяво» [11, с. 265]. Милосердна Неля стає сонячним променем, «рятівним світлом сонця» для Єви, вона оберігає, спонукає повернутися до життя, їй це вдається. Єві важко вернутися з пекла, бо воно всередині неї, але Неля про-

мовляє: «Не гніви Бога, всередині тебе – дитина і рай» [10, с. 108]. Світла душою Неля знає, що «молитва є тим випроміненням, що досягає туди, де не тягне інтернет» [10, с. 46], вона має тісний зв'язок із Богом («Я – дитина Божа, котра має глибинний зв'язок із Всемогутнім і вміє взяти з цих стосунків багато – навіть життя. І цього разу візьму! Євине...» [10, с. 51]; «Господи, дякую Тобі за кожен подих, сім'ю, дім. За черешню, що починає цвісти під вікном. За тата, брата і всю родину. За Україну» [10, с. 63]). Бог на сторінках роману стає персонажем. Неля порізноmu називає Його: Бог, Творець, Він, Всемогутній, Господь, Великий Бог. Отже, імена двох головних героїнь роману мають потужний заряд. Імена та образи тісно переплетені, доповнюють один одного, працюють на ідею, сюжет.

Висновки та перспективи дослідження. Дослідження літературно-художніх антропонімів, які функціонують у прозових творах про російсько-українську війну, дає підстави стверджувати, що найменування для своїх героїв автори беруть із реальної антропонімікону. Письменники вдивляються в доонімне значення назви, нанизують її численними конотаціями, символами. Безумовно, літературно-художні антропоніми формують образ. У романі А. Кокотюхи зафіксовано традиційні прізвища, імена та їх неофіційні варіанти зі значним характеристичним потенціалом. Оповідання В. Івченка наповнені псевдонімами (позивними) українських воїнів. З'ясовано мотиви утворення позивних: від усічених прізвищ, імен, професій, занять, зовнішності, улюблених героїв, смішних ситуацій тощо. Звернено увагу на особливу манеру В. Івченка – уміння давати назви своїм оповіданням. У заголовках – кодування авторського задуму. З роману Н. Романовської в поле зору потрапили лише імена головних героїнь, які, крім низки різних функцій, виконують найважливішу – символічну. Особливості творення найменувань вказують на позицію самих авторів та індивідуальні ознаки їхнього мислення. Перспективою подальших розвідок є дослідження літературно-художніх антропонімів та заголовків, що функціонують у творах сучасних авторів.

Література

1. *Белей Л. О.* Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ–ХХ ст. Ужгород: Патент, 1995. 120 с.
2. *Вегеш А.* Своєрідність літературно-художнього антропонімікону в сучасних романах про російсько-українську війну. Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 23 вересня 2022 року) / Ю. Остапець, М. Палінчак (голови редкол.); відповідальні за випуск: М. Вегеш, В. Гиря. Ужгород: ТОВ «Рік-У», 2022. С. 346–355.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. *Івченко В.* Після 24-го. Оповідання. Ритмізована проза. Київ: Віхола, 2022. 360 с.
5. *Ісат Ю. А.* Таємниця вашого імені. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 736 с.

6. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (Переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 29–37.
7. Карпенко Ю. О. Ономастична майстерність Богдана Мельничука як гумориста. Літературна ономастика: зб. статей. Одеса: Астропринт, 2008. С. 194–202.
8. Кокотюха А. Врятувати березень. Харків: Вид-во «Ранок», 2022. 240 с.
9. Павликівська Н. Українська громадсько-політична псевдонімія ХХ (1929–1959 рр.) – поч. ХХІ століть. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Мовознавство. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. 2017. Вип. 1 (27). С. 239–243.
10. Романовська Н. М. Рятуючи Єву: роман. Тернопіль: Мандрівець, 2023. 192 с.
11. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
12. Шкляр В. Характерник: роман. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 304 с.
13. Ярема Г. «Рукопис вичитував професійний психолог...». URL: <https://wz.lviv.ua/life/473498-rukopys-vychytuvav-profesiinyi-psykholoh>.

References

1. Belei, L. O. (1995), *Funktsionalno-stylistychni mozhlyvosti ukrainskoi literaturno-khudozhnoi antroponimii XIX–XX st.* [Functional and stylistic possibilities of Ukrainian proper names of the literary heroes of the XIX–XX centuries], Patent, Uzhhorod, 120 s.
2. Vehesh, A. (2022), *Svoieridnist literaturno-khudozhnogo antroponimikonu v suchasnykh romanakh pro rosiisko-ukrainsku viinu. Format rozvytku vidnosyn Ukrainy ta krain Tsentralnoi Yevropy u konteksti rosiisko-ukrainskoi viiny* [Peculiarities of the proper names of the literary heroes in modern novels about the Russian-Ukrainian war. The format of the development of relations between Ukraine and the countries of Central Europe in the context of the Russian-Ukrainian war]: materialy VII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Uzhhorod, 23 veresnia 2022 roku) / Yu. Ostapets, M. Palinchak (holovy redkol.); vidpovidalni za vypusk: M. Vehesh, V. Hyria, TOV «Rik-U», Uzhhorod, s. 346–355.
3. *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)* (2005), [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language (with additions)] / Uklad. i holov. red. V. T. Busel, VTF «Perun», Kyiv – Irpin, 1728 s.
4. Ivchenko, V. (2022), *Pislia 24-ho. Opovidannia. Rytmizovana proza* [After the 24th. Stories. Rhythmic prose], Vikhola, Kyiv, 360 s.
5. Isat, Yu. A. (2006), *Taiemnytsia vashoho imeni* [The secret of your name], TOV VKF «BAO», Donetsk, 736 s.
6. Karpenko, Yu. O. (2008), *Nazva tvoruv yak obiekty onomastyky (Perevazhno na materialii tvorchosti Mykoly Bazhana)* [The title of the work as an object of onomastics (Mainly based on the works of Mykola Bazhan)]. *Literaturna onomastyka: zb. Statei*, Astroprynt, Odessa, s. 29–37.

7. Karpenko, Yu. O. (2008), Onomastychna maisternist Bohdana Melnychuka yak humorysta [Bohdan Melnychuk's onomastic skill as a humorist]. Literaturna onomastyka: zb. Statei, Astroprynt, Odesa, s. 194–202.
8. Kokotiukha, A. (2022), *Vriatuvaty berezen [Save March]*, Vyd-vo «Ranok», Kharkiv, 240 s.
9. Pavlykivska, N. (2017), *Ukrainska hromadsko-politychna psevdonimiiia XX (1929–1959 rr.) – poch. XXI stolit [Ukrainian social and political pseudonym in the XX (1929–1959) – beginning of the XXI centuries]*. Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Movoznavstvo, Ternopilskyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni Volodymyra Hnatiuka, Ternopil, Vyp. 1 (27), s. 239–243.
10. Romanovska, N. M. (2023), *Riatuiuchy Yevu: roman [Saving Eve: a novel]*, Mandrivets, Ternopil, 192 s.
11. Triiniak, I. I. (2005), *Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]*, Dovira, Kyiv, 509 s.
12. Shkliar, V. (2019), *Kharakternyk: roman [Kharakternyk: a novel]*, Knyzhkovyi klub «Klub simeinoho dozvillia», Kharkiv, 304 s.
13. Yarema, H. (2023), «*Rukopys vychytuvav profesiinyi psykholoh...*» [«*The manuscript was proofread by a professional psychologist...*»], URL: <https://wz.lviv.ua/life/473498-rukopys-vychytuvav-profesiinyi-psykholoh>.